

پیش‌خواران

نظروگذری بر «تاریخ نجف از آغاز تاکنون»

در پیشینه

وعدۀ گاه‌عاشقان و عارفان

■ سمانه صادقی

اثری که هم‌اینگ در معرفی آن سخن می‌رود، همانگونه که از عنوان هودیداست، به بار خوانی «تاریخ نجف از آغاز تاکنون» و در دو مجلد پرداخته‌است. این پژوهش سعی داشته تا هر آنچه در تواریخ گوناگون در این موضوع آمده را جمع‌نماید و در اختیار علاقه‌مندان قرار دهد. تحقیق یادشده ازسوی دکتر هادی انصاری از فعالان فرهنگی و اجتماعی عراق و ایران به نگارش درآمده و پژوهشکده تاریخ معاصر ایران، به انتشار آن همت گماشته‌است. تارنمای خبر آنلاین در معرفی این کتاب به نکات پی‌آمده‌اشارت برده‌است:

«نجف سراسر عشق و شور است و حکایت مظلومیت و استقامت، هم درد است و هم درمان. شمع فروزان و سرچشمه حیات‌است. نجف، کوی عاشقان و عارفان است و دیار و مقصد مشتاقان فراوان در همه دوران‌ها. آنان هستی خود را در راه وصال و زیارت‌امام عارفان در کف اخلاص نهاده‌اند تا برای لحظه‌ای به زیارت آن مرفد نورانی نائل شوند. سرزمین نجف، هنوز مشتاق شنیدن گام‌های آن نیک سیر تان و دانش پژوهان است. گام‌هایی که به گفته روایات، بر بال فرشتگان نهاده می‌شدند و زمین، شایستگی بر دوش کشیدن آنها را نداشت! کوچه‌های پر پیچ و خم و باریک و تنگ نجف، در انتظار رفت و آمد جویندگان علوم دین و فقه آل محمد(ص) بودند که عازم مساجد و مدارس می‌شدند که هم اکنون نیز دو باره در این دهه از سر گرفته شده است. به یاد دارم در بامدادان، آن هنگام که در کودکی و نوجوانی خود شرف حضور در این بقعه و سرزمین مقدس را داشتم و برای

▶دکتر هادی انصاری مؤلف «تاریخ نجف از آغاز تاکنون»

تحصیل روانه دبستان و دبیرستان علوی بومد، از کوچه‌های پر پیچ‌وخم آن عبور می‌کردم و دسته دسته دانش پژوهان، فضلا، دانشمندان، اساتید و چهره‌های برجسته را می‌دیدم که به دور از هر گونه تظاهری و با سادگی محض، کتاب در دست به بسوی مدرس‌های خود که اغلب در اطراف حرم مطهر قرار داشت، در حرکت بودند... اینها را دکتر هادی انصاری فرزند شهید آیت‌الله حاج‌شیخ احمد انصاری قلمی می‌گوید که یکی از فعالان فرهنگی و اجتماعی نجف اشرف و ایران و حوزه‌های علمی و دانشگاه‌است. کتاب تازه منتشر شده او درباره تاریخ نجف، دربردارنده اطلاعاتی جامع درباره بناهای به‌جامانده از دوران گذشته در شهر نجف، موقعیت جغرافیایی این شهر، نجف در دوران اسلامی – که از دوران خلفا تا دوره صفوی را دربرمی‌گیرد- و نیز به حمله‌وهابیان و وضعیت شهر در قرن دوازدهم اشاره می‌کند مـدفون در آستان علوی، تولیت حرم مطهر، خادمین حرم، مدارس دینی نجف، محله‌های شهر و... است. او خود در این باره می‌گوید: کتاب تاریخ نجف از آغاز تا کنون، در دو جلد به قلم اینچنانج – که مجموعاً شامل هزار و ۵۰۰ صفحه و ۳۴۵ عنوان است- از سوی مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران (پژوهشکده تاریخ معاصر) به ریاست دکتر موسی حقانی به زیور چاپ مـزین شده است. این دو جلد، نتیجه پنج سال تلاش اینچنانج به‌شمار می‌آید. این تاریخ، به نام‌های نجف وبقعه مبارک آن از آغاز تاریخ، آشکار شدن قبر مطهر و تمام ساختمان‌های بنا شده روی مزار حضرت علی(ع) از ابتدا و دوره‌های گوناگون تاریخ تاکنون پرداخته است...»

عاریخ

تاریخ ۶۰-۸۵۲۳

بابل، محل ولادت حضرت ابراهیم خلیل‌الله(ع)

نظری به تاریخ عراق، کشوری که مظهر توحیداست

آثار تمدن‌سازی پیامبران سانسور شده‌است

■ انوشه میر مرعشی

خداوند در قرآن، بیان تاریخ را برای عبرت آسـوـزی آدمیان، همچنین دستاویزی برای شناخت حق از باطل و الگوگیری از اولیای الله معرفـی می‌کند. دلـیـلی کـه در کلام حضرت معصومین(ع) نیز به شکلی مشابه بیان شده است. اما متأسفانه امروز به دلیل فعالیت مستمر

و پر حجم مورخان استعماری و دهری، تاریخ نگاری در کشورهایی که مدتی مستعمره و متأثر از فرهنگ غرب بوده‌اند، به مجموعه قضا یا بی‌یادشاهان، توجیه می‌شود و به زیر سؤال نمی‌رود! در مقابل خبری نیز از جریان مقابل آنان، لشکر موحدان و رویارویی ایشان با جریان ظلم و باطل دیده نمی‌شود. از آنجا که سال‌هاست این مسئله دغدغه ذهنی نویسنده این سطور است، در سفر اربعین امسال از این منظر به کشور عراق و هویت تاریخی مردمانش نگاه کرده و آن را مورد کنکاش قرار داده‌است. بخشی از حاصل این دغدغه و نگاه جست‌وجوگر را در مقال پی‌آمده می‌خوانید. امید آنکه تاریخ پژوهان و عموم علاقه‌مندان را مقبـول افتد. ■ ■ ■

■ عراق؛ سرزمین انبیا یا سرزمین بت پرستان؟

کشور عراق مانند بسیاری از کشورهایی که سالیان طولانی را در زیر سلطه استعمار گذرانده، با ایجاد کژتابی و انحرافات در بخش هویت تاریخی ازسوی استعمار گران انگلیسی مواجه شده‌است. مسیر انحرافی‌ای که در آن تاریخ نگاران استعمارگر با حذف مبدأ تاریخ نگاری از هبوط حضرت آدم(ع) بر زمین و تاریخ انبیا، تاریخی موهوم و بی‌ریشه از پادشاهان مشرک و ظالم، با جمعیت‌های انسانی

آثار شهرهای باستانی آشور، «شهر کالج یا خرائب نمرود»، «شهر حضر» و «شهر باستانی بابل» و... در موزه‌های عراق

سرشار از نمادهای بت پرستی و شرک است. اما برپاکندگان این موزه‌ها لزومی ندیده‌اند که از آثار باستانی توحیدی که به‌وفور در عراق یافت می‌شود، نمادهایی در بخش‌های مختلف موزه قرار دهند و آنها را نیز به مخاطبین بنمایانند

آثار تمدن‌سازی پیامبران سانسور شده‌است

تاریخ ۶۰-۸۵۲۳

از نقش و تأثیر آن بر مسیر زندگی انسان‌ها صحبت نکرد. نجف شهری است که مدفن حضرت آدم ابوالبشر (ع) و شیخ الانبیا حضرت نوح(ع) در آن قرار دارد؛ آن هم در کنار مزار مطهر حضرت امیر(ع). چنانچه در زیارت‌نامه حضرت می‌خوانیم «السلام علیک و علی ضجیعک آدم و نوح.» اگر قرار باشد تاریخ تمدن بشر از منظر توحید روایت شود، به هیچ وجه نمی‌توان از تعریف زندگانی این دو پیامبر خدا یعنی حضرت آدم و حضرت نوح (ع) گذشت، زیرا بر خلاف تاریخ تمدن‌هایی که تاریخ نگاران غربی و استعمارگر روایت می‌کنند و در آنها بدون اشاره به جایگاه انبیسای الهی در ایجاد مدنیت بشری، تاریخی موهوم را از پادشاهان مشرک و ظالم به عنوان پدید آورندگان پیشینه روایت می‌کنند؛ در تاریخ توحیدی، مرکز ثقل تاریخ تمدن بشر، انبیا هستند و صداالبته که در رأس این انبیا حضرت آدم و حضرت نوح قرار دارند.

در روایات اسلامی ما آمده که حضرت نوح (ع) در جریان طوفان، جسد حضرت آدم را از مکه به نجف منتقل کرد و اینکه موقع دفن حضرت علی(ع)، هنگامی که فرزندانش خواستند در محلی که جـلسـوی تابوت بر زمین فرود آمده بود، قبری بکنند آرامگاهی ساخته و آماده را مشاهده کردند که روی سنگی در درون آن نوشته شده بود: «این مزاری است که بنده خدا نوح برای بنسده برگزیده و شایسته خدای آماده کرده‌است.» (الارشاد شیخ مفید، جلد دوم، صفحه ۱۰) دقیقاً بر همین اساس شهری که مزار این دو پیامبر بزرگ الهی را در خود جای داده‌است را می‌توان به مردمان جهان به عنوان شهری تاریخی و باستانی معرفی کرد. گرچه در وادی السلام پیامبران دیگری نیز دفن هستند، اما از آنجا که پیروان همه ادیان توحیدی و حتی پیروان برخی از ادیان غیرالهی هم حضرت آدم و حضرت نوح را به عنوان نبی و انسان‌های بزرگ تاریخی قبول و باور دارند؛ پس می‌توان به شکل ویژه روی وجود مزار این دو نبی خدا برای مخاطبان جهان کار رسانه‌ای انجام داد. به این معنا که با معرفی این قبور مطهر، دریچه‌ای برای زدودن تحریفات تاریخی استعماری (تحریفات توراتی)، از زندگانی پیامبران ایجاد کرد و روایت تاریخی از جریان توحید را از زاویه نگاه قرآن و احادیث اهل بیت(ع) به مخاطبان غیر شیعه عرضه کرد. براساس آنچه در این سفر اربعین و در سفرهای قبل مشاهده کرده‌ام، متأسفانه بخشی از زائران ایرانی حضرت علی(ع) هم اطلاعات بسیار ناچیزی از زندگانی پیامبران خدا و تاریخ شهر نجف دارند. شاید بهتر آن باشد که نخست همان کار فرهنگی و رسانه‌ای در داخل کشور و برای ایرانیان انجام شود و در کنار آن، به معرفی نجف اشرف به مخاطبان بین‌المللی به عنوان شهری تاریخی و باستانی پرداخته شود.

■ **مسجد بُرّا و خانه حضرت مریم (س)**
در کشور عراق، کلیساهای قدیمی و بسیار مهمی وجود دارد. از کلیسای العقیصر (القصر) در شهر کربلا و کلیسای مریم مقدس در شهر بغداد گرفته، تا کلیسای طاهره الکبری در شهر قروهش در ۲۳ کیلومتری موصل. این کلیساها که قدمت برخی از آنها به هزار سال می‌رسد، مورد توجه مسیحیان جهان و به ویژه مسیحیان ارتودکس است، اما قطعاً از این کلیساها مهم‌تر، مکانی است که به واقع نقطه اتصال مسیحیت با تاریخ تشیع است و آن محل خانه حضرت مریم و حضرت عیسی و محل نماز گزاردن حضرت ابراهیم و حضرت مریم و مسیح (ع) می‌باشد. طبق روایات شیعی، زمانی که حضرت علی(ع) بعد از جنگ نه‌ران (جنگ با خوارج) به همراه لشکرش از بغداد می‌گذشت، در کنار موسعیای در روستای یمنه‌السواد توقف کرد. پس وقتی راهب مسیحی از ایشان خواست مسیحیت با محل را ترک کند، چون فقط جانشین پیامبر خدا اینجا توقف می‌کند و در آن نماز می‌خواند؛ حضرت علی(ع) به او فرمود که من وصی پیامبر آخرین هستم. پس به پارانثش فرمود که اینجا خانه حضرت مریم و عیسی بن مریم(ع) است؛ زمانی که از شر دشمنان به مکانی دور از بی‌تالمقدس رفتند. در اینجا، حضرت ابراهیم و مریم و فرزندش نماز خوانده‌اند. پس دستور داد چاهی حفر کردند که از آن آبی زال و شیرین بیرون آمد. پس حضرت امیر(ع) مدتی را در آن مکان توقف کرد و در آنجا نماز گزارد. آن راهب مسیحی به دست ایشان مسلمان شد و بعدها در همان مکان مسجدی ساختند که مسجد برّا نام گرفت. سند مربوط به این ماجرا، در امالی شیخ طوسی، جلد اول، صفحه ۱۹۹ و در مناقب آل ابی طالب (ع) ابن شهر آشوب مازندرانی، جلد دوم، صفحه ۱۰۱ آمده‌است.

این مسجد در طول تاریخ، بارها مورد تعرض قرار گرفته و حتی تخریب شده‌است، اما باز با همت شیعیان بازسازی شده‌است، امروزه این مسجد در محله عطیفیه بغداد قرار دارد و شیعیان زیادی بعد از زیارت حرم امامین کاظمین (ع)، به زیارت آن می‌روند. آنان در آنجا نماز می‌خوانند؛ در محل مقام امام علی(ع) با حضرتش تجدید پیمان می‌کنند و به اولیایی که در آن مکان مقدس در طول تاریخ نماز خوانده‌اند، توسل می‌جویند. علاوه بر این، زائران حتی شده با ایستادن در صفی طولانی، حتماً از آب گوارای چاه تاریخی مسجد، بطری‌های خود پر می‌کنند و به تبرک برای دوستان و آشنایان می‌برند. البته موبک‌های این مسجد در ایام

■ از مقام خیاط خانه حضرت ادریس تا خانه حضرت ابراهیم

گرچه شاید بهتر آن باشد که نخست همان کشورهای اسلامی و از جمله کشور عراق، سعی کرده‌اند آثار مربوط به جریان تاریخی توحید را کم‌ترنگ یا حذف نمایند، اما واقعیت این است که حضور جریان توحید در کشوری مانند عراق آنقدر پررنگ است که به این راحتی نمی‌توان محو و نابودش کرد. مسجد سهله که در بخش شمال غربی مسجد کوفه و در شهر کوفه قرار دارد؛ یکی از مکان‌های کوفه که بسیاری از زائران عنایت عالیت در آن حضور پیدا می‌کنند و اعمال مخصوصش را هم انجام می‌دهند. این مسجد اما، در واقع یکی از مهم‌ترین مراکز تاریخی عراق و مرکز تاریخ توحیدی بشر در کل جهان محسوب می‌شود. مسجدی که در آن، مقام خیاط خانه حضرت ادریس نبی(ع) قرار دارد. این پیامبر خدا با پنج نسل فاصله(ادریس اخوخ) بن یارد بن مهلائیل بن قیسان بن انوش بن شیب بن آدم)، فرزند حضرت آدم است که طبق احادیث شیعه اولین کسی است که خط نوشت، علم طب و ریاضی را برای بشریت به ارمان آورد و اولین کسی بود که خیاطی کرد. همچنین خانه حضرت ابراهیم(ع) در دوره ۲۰ساله حکومتشان بر منطقه غرب آسیا و شرق قاره آفریقا، در این مسجد قرار داشته‌است و اینکه بسیاری دیگر از انبیا الهی در آن نماز گزارده‌اند. مسلماً همین داستان نیز برای مسجد کوفه صدق می‌کند. مسجدی که ازسوی حضرت آدم(ع) بنا شده، خانه حضرت نوح در آن قرار داشته، مقام کنسنتی حضرت نوح در آن واقع شده و بسیاری از انبیا الهی در آن نماز خوانده و حتی در آن سکونت داشته‌اند.

■ شهر نجف و تاریخ تمدن بشری

شهر نجف به عنوان شهری که مدفن حضرت ابوتراب(ع) و شهر ولایت است، تاریخی بس طولانی دارد. منطقه‌ای که منشأ و مبدأ توحید است و نمی‌توان از تاریخ بشر سخن به میان آورد، اما

▶سال ۲۰۰۸ میلادی، نمایی از حضور نیروهای استفاکری آمریکا در کنار آثار تاریخی شهر آشور

اربعین، به زائران خدمت رسانی هم می‌کنند. واقعیت این است که می‌توان با کار رسانه‌ای، این مسجد را به مکانی مشترک برای اجتماع و پیوند مسیحیان و شیعیان تبدیل کرد. اتفاقی که جای خالی‌اش در سطح بین‌الملل، به شدت احساس می‌شود و در صورت تحقق، آثار فرهنگی و دینی ارزنده‌ای خواهد داشت.

■ مزار خواجه نصیرالدین طوسی در کاظمین و داستان خودکارها

جدای از اینکه حرمین مطهر امام موسی کاظم و امام جواد(ع) در کاظمین، خود از آثار بسیار مهم توحیدی است و می‌توان با استفاده از تاریخ قرن هشتم میلادی در منطقه غرب آسیا توجه مردمان غیر مسلمان را به تاریخ توحیدی و ولایی آن مقطع جلب کرد، اما یکی از بخش‌های مهم آثار تاریخی در همان مکان، وجود مزار دانشمند بزرگ شیعه یعنی خواجه نصیرالدین طوسی است. از آنجا که حکومت مغولان در طول چند قرن بر بخش‌های وسیعی از چین، هند، روسیه و جهان اسلام سایه داشته است، حواشی مربوط به آن مقاطع تاریخی برای بسیاری از مردمان جهان مهم و جالب توجه می‌نماید. محمد بن محمد بن حسن طوسی، دانشمند بزرگی است که در علوم مختلف از فقه به ریاضی و فلسفه گرفته تا طب و ریاضی و نجوم، در ایران معروف ذهن بسیاری از افراد است؛ به ویژه اینکه روز ۵ اسفند را به عنوان روز بزرگداشت مقام خواجه و به عنوان روز مهندس، در تقویم‌های ایرانی ثبت کرده‌اند، اما متأسفانه برعکس نام ابوعلی سینا که در جهان به عنوان دانشمند، فیلسوف و طبیب مسلمان شناخته می‌شود، نام خواجه در آن اندازه و در سطح بین‌الملل شناخته شده نیست. گرچه باید گفت به همان نسبت در داخل کشور خودمان نیز وجه متنوع شخصیت دینی و ولایی خواجه کمتر شناخته شده‌است. بسیاری از افسران، از ادات عمیق خواجه به حضرات معصومین(ع) و عشق پرحرار تش به آنها، کمتر اطلاع دارند. موضوع مهمی که می‌توان عمق آن را در ماجرای وفات خواجه به وضوح مشاهده نمود؛ در سال ۶۲۷هجری قمری، خواجه در خدمت آباقاخان (پسر و جانشین هلاکوخان مغول) و همراه با عده‌ای از شاگردانش به بغداد رفت. آباقاخان بعد از توقف کوتاه و رسیدگی به امور حکومتی آن شهر، قصد ترک آن سرزمین را کرد؛ اما خواجه نصیرالدین برای رسیدگی به حساب اوقاف، قرار شد تا به همراه شاگردانش در بغداد بماند. یک ماهی از توقف‌شان در بغداد نگذشته بود که بیمار شد و حالش رو به وخامت رفت. برای همین در مورد محل دفن خویش، شروع به وصیت به شاگردانش کرد. شاگردان اتفاق نظر داشتند که استاد خود را پس از ارتحال، به نجف اشرف برای دفن در جوار مولا امیرالمؤمنین علی(ع) ببرند، اما خواجه با صراحت گفت که «مرأ شرم آید که در جوار امام موسی کاظم رحلت کنم و جسد مرا به جای دیگر ببرند.» پس وصیت کرد که او را بعد از وفات در کاظمین، در جوار مزار امام موسی کاظم و اسام محمد تقی(ع) دفن کنند و بر سنگ مزارش ایه ۱۸ سوره کهف را بنویسند؛ «و کَلِّمُهُمْ بِاسْطِطْرَافِیْهٖ بِالْوَصِیْدِ؛ و سنگ آنها دست‌های خود را بر دهانه غار گشوده بود.» در سفر اخیر اربعین که به عنایت پروردگار زیارت قبور مطهر پدر و پسر امام علی بن موسی الرضا(ع) نصیب حضور در کنار آن مقبر با حالت تضرع خودکار و قلم‌های خود را داخل ضریح مشاهده کردم که دختران نوجوان و جوان عراقی به نجف اشرف آمد، برای فاتحه خوانی کنار تضرع خودکار و قلم‌های خود را داخل ضریح و به طرف قبر می‌اندازند! یکی از بانوان خادم برابم توضیح داد که این دختران برای قبولی در امتحانات درسی یا برای پذیرفته شدن در آزمون دانشگاه‌ها، این نذر را می‌کنند و اعتقاد عجیبی هم برای حاجت‌گرفتن از خواجه در این موضوع دارند. حتمی می‌گفت که خیلی از دخترها به نیابت از برادران دانش‌آموز خود، این خودکارها را به داخل ضریح خواجه می‌اندازند... خلاصه آنکه وجود همین قبر بی‌تالمقدس رفتند. در اینجا، حضرت ابراهیم و مریم و فرزندش نماز خوانده‌اند. پس دستور داد چاهی حفر کردند که از آن آبی زال و شیرین بیرون آمد. پس حضرت امیر(ع) مدتی را در آن مکان توقف کرد و در آنجا نماز گزارد. آن راهب مسیحی به دست ایشان مسلمان شد و بعدها در همان مکان مسجدی ساختند که مسجد برّا نام گرفت. سند مربوط به این ماجرا، در امالی شیخ طوسی، جلد اول، صفحه ۱۹۹ و در مناقب آل ابی طالب (ع) ابن شهر آشوب مازندرانی، جلد دوم، صفحه ۱۰۱ آمده‌است.

این مسجد در طول تاریخ، بارها مورد تعرض قرار گرفته و حتی تخریب شده‌است، اما باز با همت شیعیان بازسازی شده‌است، امروزه این مسجد در محله عطیفیه بغداد قرار دارد و شیعیان زیادی بعد از زیارت حرم امامین کاظمین (ع)، به زیارت آن می‌روند. آنان در آنجا نماز می‌خوانند؛ در محل مقام امام علی(ع) با حضرتش تجدید پیمان می‌کنند و به اولیایی که در آن مکان مقدس در طول تاریخ نماز خوانده‌اند، توسل می‌جویند. علاوه بر این، زائران حتی شده با ایستادن در صفی طولانی، حتماً از آب گوارای چاه تاریخی مسجد، بطری‌های خود پر می‌کنند و به تبرک برای دوستان و آشنایان می‌برند. البته موبک‌های این مسجد در ایام

▶سال ۲۰۰۸ میلادی، نمایی از حضور نیروهای استفاکری آمریکا در کنار آثار تاریخی شهر آشور